

**СЛАВИСТИЧНИ ДИСЦИПЛИНИ
В САНКТПЕТЕРБУРГСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ**

*Елена Ю. Иванова, Марина Ю. Котова
Санктпетербургски държавен университет*

**COURSES IN SLAVONIC STUDIES
AT ST. PETERSBURG UNIVERSITY**

*Elena J. Ivanova, Marina J. Kotova
Saint-Petersburg State University*

The present paper gives an overview of the curricula of St. Petersburg University related to Slavonic studies; it lays emphasis on the new specialisations of the Department of Slavonic studies as well as on present-day peculiarities of teaching Slavonic languages. Discussed are teaching aids and learning materials published by the Department.

Key words: Department of Slavic studies at St. Petersburg University, Slavic languages, course materials

Славянските езици са се преподавали в Петербургския (Ленинградския) университет дълго време преди сформирването на специализираната Катедра по славянски филологии. Началото на университетската славистика в Петербург, а и в Русия се полага през 1835 г., когато Министерството на народната просвета въвежда нов университетски устав, въз основа на който в четирите университета (в Санкт Петербург, Москва, Харков и Казан) се откриват катедри по история и литература на славянските народи. Обучението по славянски езици се е осъществявало в рамките на общата подготовка на студентите слависти. Ще споменем само някои от имената, с които е свързана славистиката в Петербург до средата на ХХ в. – Срезневски, Ягич, Ламански, Сирку, Шахматов, Николай Державин и др. (вж. по-подробно у Шанова 2011).

Нов етап в развитието на университетската славистика започва през 1944 г., когато в няколко университета на Съветския съюз се създават специализирани славистични катедри. За пръв път се поставя

задача за подготовка на специалисти както в областта на теорията на езика, така и с голям брой часове по практически език в най-различните му аспекти. Между професорите, бивши възпитаници на Катедрата по славянски филологии, които са дали и дават най-голям принос в развитието на славистиката, са имената на Ю. С. Маслов, А. В. Бондарко, Б. Ю. Норман и др.

Проф. Юрий Сергеевич Маслов е най-изтъкнатият руски българист. През 1944 г. Маслов прекарва няколко месеца в България. Благодарение на лингвистичния си усет и искрения интерес към българския език Юрий Сергеевич, както бе написано по-късно от Калина Иванова в рецензията за неговата граматика, „е овладял български в степен, която му позволява да си съперничи с най-добрите наши автори“ (Иванова 1982). В българистиката сполучливо се съчетават ерудицията, оригиналността и дълбочината на научните концепции на Маслов, съединени с блестящото знание на българския език. Освен че е автор на *Грамматиката на българския език* (издадена в Москва през 1981 г. и после преведена в България през 1982), „най-добрата граматика на българския език, написана от чужденец“ (Андрейчин, Иванова 1974), той е основоположник на отечествената аспектология, има и много приноси в общата теория на езикознанието (вж. напр. обзорната статия на К. Иванова 2009).

Проф. А. В. Бондарко (чл.-кор. на РАН, завършил чешка филология през 1954 г.), който сега работи в Отдела по теория на граматиката при Института за лингвистични изследвания на РАН, е известен като създател на концепцията за функционалната граматика.

Проф. Б. Ю. Норман (завършил българска филология през 1966 г., сега преподавател в Беларуския държавен университет в гр. Минск, в миналото – ръководител на Катедрата по теоретично и славянско езикознание) е известен лингвист, заслужил преподавател на Република Беларус, автор на многобройни студии както върху българския език, така и върху теоретичното езикознание. В Минск дълги години е работил проф. В. А. Карпов – езиковед, завършил българска филология през 1967 г., за съжаление, рано починал (2006). Автор е на много книги, а също така и на учебник по български език („Болгарский язык“, М., 2009).

Известният лингвист проф. Г. А. Цихун, доктор хонорис кауза на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, също е възпитаник на Катедрата по славянски филологии, завършва българска филология през 1956 г., защитава кандидатска дисертация при проф. Ю. С. Маслов през 1964 г. и докторат през 1982 г. Сега завежда отдел „Сла-

вянско и теоретично езиковедие“ в Института за езиковедие „Якуб Колас“ на АН на Беларус и е професор в Катедрата по теоретично и славянско езиковедие на Беларуския университет.

Литературоведската българистика в Санктпетербургския университет е свързана преди всичко с името на проф. Всеволод Дмитриевич Андреев. Най-значителното обобщаващо изследване на В. Д. Андреев е студията *Исторические судьбы реализма в болгарской литературе на рубеже XIX – XX веков* (1989). Благодарение на изключителния педагогически опит и великолепната литературоведска основа той се изявява и като автор на учебника *История болгарской литературы* (1978) и на монографията *Становление славянской литературы. Болгарская литература* (1997). Приносите на В. Д. Андреев в българското и славянското литературознание са обобщени в сборника *Метафора вертикали* (2005), подготвен в катедрата след смъртта на учения.

Сега в катедрата работят 32 преподаватели и научни сътрудници (четирима професори, осемнадесет доценти, трима главни асистенти, двама асистенти, четирима чуждестранни лектори). От сегашните професори в катедрата ще споменем проф. Валерий Михайлович Мокиенко, изтъкнат славист, председател на Фразеологическата комисия при Международния комитет на славистите, автор на 1200 публикации, включително стотина книги и речници. Неотдавна загубихме професор Г. А. Лилич – бохемист, специалист в областта на лексикологията.

Ръководителката на катедрата проф. Марина Юриевна Котова (завършила българска филология през 1976 г., после се специализира в областта на бохемистиката и словакистиката) работи и в областта на паремнографията и славянско-германските културни връзки. От нейните трудове най-прочут е речникът на славянските пословици с английски паралели (вж. останалите публикации долу). Проф. Елена Юриевна Иванова се занимава със съпоставителни изследвания между българския и руския език, както и със синтаксис на българския език.

Докторът на филологическите науки Сергей Иванович Николаев е член-кореспондент на АН на РАН, сътрудник на „Пушкинския дом“. Работи в областта на полската литература и междуславянските литературни контакти.

В момента в катедрата се преподават 11 славянски езика (вж. Котова 2007). Освен традиционните филологии – българска, полска, сръбска и чешка (които се преподават от десетилетия), напоследък са въведени и редица други: украинска филология, словашка филология,

хърватска филология. Тези езици са били изучавани и преди това, но като втори и трети език за студенти слависти и русисти. Други езици – като беларуски и словенски, а от време на време и македонски, кашубски и русински – се предлагат в рамките на бакалавърската или магистърската степен, или по поръчка на други катедри.

От 2005 г. в университета се извърши преход към две степени на обучение – бакалавърска и магистърска. През 2003 година беше въведена комбинирана специалност – чешка и английска филология, която през 2005 г. стана основа на няколко хибридни бакалавърски специалности – чешка и английска филология, българска и английска, сръбска и английска, полска и немска, т. е. с един славянски и един германски език. Преминаването към комбиниране на езиците имаше за цел въвеждане на компаративно ориентирано обучение. Напоследък се появиха и други съчетания на езиците: украински и английски, словашки и английски и други. При това се запазват и традиционните специалности – български език, полски език, сръбски език, чешки език.

Планът на обучение в „хибридните“ специалности отразява съответната комбинация на специалностите и предполага успоредно преподаване не само на езиците, но и на теоретичните дисциплини (т. е. с участие на колеги от Катедрата по германски филологии). Така се четат успоредните курсове по увод в славянската филология / увод в германската филология, по история на съответния славянски език / по история на съответния германски език, по методика на чуждоезиковото обучение (която за целта се дели на две части) и др.

За тези специалности са въведени и редица нови спецкурсове, които имат съпоставителна насоченост, например „Сопоставителна граматика българского и английского языков“ (Е. Ю. Иванова), „Польская и немецкая фразеология в сопоставительном аспекте“ (В. И. Ермола), „Сравнительная граматика словацкого и английского языков“ (В. С. Князькова); „Традиции Вергилия в европейских славянских культурах“ (А. В. Тоичкина), „Британско-чешские межкультурные контакты“ (М. Ю. Котова) и т. п.

Разбира се, въвеждането на посочените дисциплини от германския цикъл се осъществява за сметка на часовете по други предмети от общия и от славянския цикъл. Бяха намалени часове по литература, по руски език (който хибридните специалности имат само в минимален обем, докато „чистите“ специалности слушат този курс 4 семестъра в обема, достатъчен за преподаването му след завършване на университета, всъщност като втора специалност). Възникна необхо-

димост от съкращаване и на историческите дисциплини при тези специалности.

Частично този недостиг се компенсира в магистратурата, която поне засега е достъпна за всички наши абсолвенти бакалаври.

В катедрата има 3 магистърски програми, които не са свързани с основен изучаван славянски език. Програмите са: „Славянски езици“ (чисто лингвистична програма), „Славянска филология“, ориентирана предимно към дисциплини по литературознание, и „Славяно-германска компаративистика“, където се предлагат както дисциплини по културни и езикови връзки между славянските и германските страни, така и по компаративно литературознание.

В магистратурата намират място и дисциплините, които са били изключени от бакалавърската степен при преминаването към Болонската система (диахрония на славянските езици, редица теоретични курсове по език и литературознание). Часовете по практически славянски език в магистратурата не са много – само 6 часа седмично, освен това се предлагат и други славянски езици. В магистратурата се приемат не само абсолвентите на Катедрата по славянски филологии, но и външни студенти.

Катедрата предлага и докторски програми в славистичните специалности. Почти всяка година имаме защитена докторска дисертация. Напр. за периода 2003 – 2013 г. успешно са защитили дисертациите си:

Хмелевский М. С. *Формирование разряда наречий-интенсификаторов в славянских языках* (2003), науч. ръководител Г. А. Лилич.

Стенина Н. А. *Восприятие Марины Цветаевой в Чехии* (2005), науч. ръководител Н. К. Жакова.

Васильева О. В. *Функционирование перфекта изъявительного наклонения в современном болгарском литературном языке* (2006), науч. ръководител З. К. Шанова.

Ступкина М. О. *Парцелляция в современном болгарском языке (на материале художественной прозы)* (2008), науч. ръководител Е. Ю. Иванова.

Раина О. В. *Паремология гуральского диалекта польского языка* (2008), науч. ръководител М. Ю. Иванова.

Ершова Н. Б. *Система противительных союзов в болгарском языке (в диахроническом и синхроническом аспектах)* (2009), науч. ръководител Г. В. Крилова.

Прасолова Н. В. *Биноминативные предложения в болгарском языке* (2009), науч. ръководител Е. Ю. Иванова.

Князкова В. С. *Отражение лексического своеобразия прозы А. И. Солженицына в словацких переводах (на материале рассказа „Один день Ивана Денисовича“)* (2009), науч. ръководител М. Ю. Котова.

Сергиенко О. С. *Вариантность чешских и словацких пословиц* (2010), науч. ръководител М. Ю. Котова.

Лазарева В. А. *Референциальный аспект функционирования имени собственного (в болгарском, русском и итальянском языках)* (2013), науч. ръководител Е. Ю. Иванова.

През 2003 – 2004 г. след придобита научна степен д.ф.н. са защитени дисертациите на Е. Ю. Иванова, М. Ю. Котова, Р. Х. Тугушева.

Научната и учебната публикационна дейност на преподавателите в катедрата продължава да бъде на високо ниво. Ще посочим само някои от по-новите учебни помагала от последните десетина години¹.

В периода 2010 – 2013 г. бяха публикувани поредица учебници по славянски езици, подготвени от преподавателите на катедрата по поръчка на издателство „КАРО“, специализирало се в учебната литература. Издадени от тази поредица са учебниците (с аудиодискове) по български, полски, чешки, сръбски, украински език (Е. Ю. Иванова, З. К. Шанова, Д. Димитрова. *Българский язык. Курс для начинающих*. СПб.: КАРО, 2011. 368 с.; Ермола В. И. *Польский язык. Начальный курс*. СПб.: КАРО, 2010. 286 с.; Мокиенко В. М., Гулюшкина Я. *Разговорный чешский в диалогах*. СПб.: КАРО, 2011. 128 с.; Трофимкина О. И., Дракулич-Прийма Д. *Сербский язык. Начальный курс*. СПб.: КАРО, 2011. 384 с.), подготвя се учебник по словашки език. Намерението на издателството е учебниците да служат за самостоятелно обучение, но, разбира се, нашите преподаватели се стараят да направят така, че тези учебници да се ползват и при преподаването в час. Освен учебниците поредицата по всеки език ще продължава с помагало по разговор с рубрики „Диалози“ и „Таблицы и схеми по граматика“ (напр. Ермола В. И. *Разговорный польский в диалогах*. СПб.: КАРО, 2012. 200 с.; Ермола В. И. *Польская грамматика в таблицах и схемах*. СПб.: КАРО, 2011. 229 с.; Князькова В. С. *Чешская грамматика в таблицах и схемах*. СПб.: КАРО, 2012. 248 с). Българският вариант от серията „Диалози“ се подготвя от българския лектор Радостина Стоянова.

От други учебни помагала и научни трудове, които са подготвени от преподавателите в катедрата от началото на ХХ век насам и които се използват в подготовката на студентите бакалаври и магистри, освен споменатите горе, ще посочим следните:

¹ Представеният тук списък не включва по-малки по обем трудове, както и многобройните научни статии и книги до 2000 година.

БЪЛГАРИСТИКА²

Захаревич, Е. А., Крылова, Г. В., Шанова, З. К. *Болгарский язык. Имена существительные и прилагательные. Учебное пособие.* М.: „Муравей“, 2003, 40 с.

Иванова, Е. Ю. *Болгарский язык: Функционально-коммуникативный синтаксис: Учеб. Пособие.* СПб.: СПбГУ, 2006, 152 с.

Иванова, Е. Ю. *Сопоставительная болгарско-русская грамматика. Синтаксис.* София: Велес, 2009, 336 с.

Иванова, Е. Ю. *Синтаксис болгарского языка. Простое предложение. Сложное предложение: Учебно-методическое пособие.* СПбГУ, 2011, 48 с.

Котова, М. Ю., Колпакова, А. А., Райна, О. В. *Тетради паремнографа. Вып. 1. Болгарские пословичные параллели русских пословиц паремнологического минимума.* Под ред. М. Ю. Котовой. СПб., 2013, 240 с.

Прасолова, Н. В. *Болгарский язык. Тексты для комментированного чтения: учебное пособие.* Санкт-Петербург, 2011, 125 с.

Шанова, З. К. *Болгарский глагол. Время, вид, наклонение, залог: Учебное пособие.* СПб., 2010, 120 с.

Шанова, З. К. *Болгарские предлоги: Учебное пособие.* СПб., 2010, 66 с.

Шанова, З. К. *Разходки из Петербург (Прогулки по Петербургу): Пособие по болгарскому языку. Часть I.* СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2006, 80 с.

БОХЕМИСТИКА

Аникина Т. Е. *Лексикографический метод анализа художественного текста. Учебное пособие.* СПб.: СПбГУ, 2012, 100 с.

Жакова, Н. К. *Тютчев и славяне: Учебное пособие.* СПб.: Изд. С.-Петербургского университета, 2001.

Жакова, Н. К. *Чешская литература конца XVIII – XIX веков: Учеб. Пособие.* СПб., 2003, 92 с.

Жакова, Н. К., Н. А. Стенина. *Чешская литература конца XVIII – XIX веков: Часть I. Литература эпохи национального возрождения: Хрестоматия.* СПб.: Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2008, 172 с.

² Вж. повече във Василева 2010, Иванова 2009, Иванова 2010, Шанова 2010.

Жакова, Н. К., Стенина, Н. А. *Чешская литература конца XVIII – XIX веков: Часть II. Литература второй половины XIX века: Хрестоматия*. СПб.: Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2009, 116 с.

Котова, М. Ю., Сергиенко, О. С. *Тетради паремнографа. Вып. 2. Чешские пословичные параллели русских пословиц паремнологоического минимума*. Под ред. М. Ю. Котовой. СПб., 2013, 278 с.

Мокиенко, В. М., Степанова, Л. И. *Чешский язык. Учебное пособие по развитию речи*. СПб.: КАРО, 2010, 272 с.

Mokienko, V. M., Wurm, A. *Česko-ruský frazeologický slovník. 1. vydání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, 659 s.

ПОЛОНИСТИКА

Варюхина, Е. И. *Сборник упражнений по грамматике польского языка. Имена*. СПб., 2003, 52 с.

Волошина, Г. К. *Читаем польские стихи (комментированная хрестоматия)*. СПб., 2003, 116 с.

Гусева, О. В. *Польский язык. Начальный уровень. Учебное пособие*. СПб.: Отдел культуры Генерального консульства Республики Польша в Санкт-Петербурге, 2010, 156 с.

Раина, О. В. *Польская диалектная паремнология (на материале гуральского диалекта): Учебно-методическое пособие*. Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ, 2011,

Sankt-Petersburg: Peterhof, Carskie sioło, Pawłowsk. / Tłum. W. Jermoła, K. Kusal. СПб.: Изд-во „Иван Фёдоров“, 2004, 144с.

Sankt-Petersburg: Przewodnik. / Tłum. W. Jermoła. СПб.: Изд-во „Яркий город“, 2006, 352с.

Ermitaż: Spacer po salach i galeriach. Przewodnik. / Tłum. W. Jermoła. СПб.: Изд. „Иван Фёдоров“, 2004, 144 с.

СЪРБИСТИКА и ХЪРВАТИСТИКА

Трофимкина, О. И., Милютина, М. А. *Упражнения по грамматике сербского (сербохорватского) языка. Морфология*. СПб., 2001, 50 с.

Зайцева, С. В., Стоянович, Е., Милютина, М. А.. *Сербская поэзия и проза XX века. Хрестоматия*. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003, 268 с.

Трофимкина, О. И. *Сербохорватско-русский фразеологический словарь*. М.: Восток-Запад, 2005.

ДРУГИ СЛАВЯНСКИ ЕЗИЦИ

Боева, Н. Е. *Белорусский язык: Учебно-метод. пособие*. СПб., 2005, 116 с.

Иванова, А. Н. *Синтаксис сложного предложения*. СПб.: Филологический факультет СПбГУ. 2013, 108 с.

Мущинская, В. В. *Украинский язык*. СПб., 2003, 124 с.

Мущинская, В. В. *Упражнения по грамматике украинского языка: Имена*. СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2010, 36 с.

Мущинская, В. В. *Прогулянки по Санкт-Петербургу*. СПб.: Филологический факультет СПбГУ (РИО). 2013, 56 с.

Мущинская, В. В. *Украинский язык: Тексты для чтения*. СПб.: Филологический факультет, 2010, 132 с.

ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЛАВЯНСКИТЕ ЕЗИЦИ

Котова, М. Ю. *Лекции по сопоставительной славянской паремииологии: Учебное пособие для магистрантов*. СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2010, 170 с.

Котова, М. Ю. *Русско-славянский словарь пословиц (с английскими соответствиями)*. СПб.: Издательство СПбГУ, 2000, 360 с.

Публикувани са и редица сборници с бакалавърски и магистърски програми, напр. *Кафедра славянской филологии. Учебные программы* (Отг. редактор М. Ю. Котова. СПб., 2001, 536 с.); „Словацкий язык, английский язык“ – отделение бакалавриата кафедры славянской филологии: *Методические рекомендации для студентов к учебному плану* (Отг. редактор М. Ю. Котова. СПб.: СПбГУ, 2010, 144 с.); „Польский язык, немецкий язык“ – отделение бакалавриата кафедры славянской филологии: *Методические рекомендации для студентов к учебному плану* (Отг. редакторы Т. А. Кацкова, М. Ю. Котова. СПб.: СПбГУ, 2011, 192 с.); „Болгарский язык, английский язык“ – отделение бакалавриата кафедры славянской филологии: *Методические рекомендации для студентов к учебному плану* (Отг. редактор М. Ю. Котова. СПб.: СПбГУ, 2011, 184 с.); „Чешский язык“ – отделение бакалавриата кафедры славянской филологии: *Методические рекомендации для студентов к учебному плану* (Отг. редактор М. Ю. Котова. СПб.: СПбГУ, 2011, 130 с.); „Чешский язык, немецкий язык“ – отделение бакалавриата кафедры славянской филологии: *Методические рекомендации для студентов к учебному плану* (Отг. редактор М. Ю. Котова. СПб.: СПбГУ, 2012, 182 с.).

И накрая две думи за конференциите. Всяка година (от 15 години насам) катедрата провежда Славистични четения, посветени на нашите учители, ръководители на катедрата, професорите Дмитриев и Сафронов. През март се включваме в общата конференция на Филологическия факултет с 8 славистични секции. Една от секциите, където се представят българистичните изследвания, носи название „Державински четения“ по името на академик Н. С. Державин (1877 – 1953), глава на Петербургската (Петроградската, Ленинградската) славистична школа през ХХ в., който по своите научни интереси преди всичко беше българист. Повече за тези четения, които се провеждат от 1996 г., виж у Шанова 2005. Интересът към славяно-германските връзки е отразен в новата (от 2009 г.) секция „Славяни в неславянските страни“, която през 2012 година смени названието си на „Славяно-германска компаративистика“.

Както виждаме, в съвременния период в Катедрата по славянски филологии са представени най-разнообразни направления на българистичните изследвания, които отразяват спецификата на университетската наука като симбиоза на изследователските и учебните задачи. В това кратко съобщение, посветено основно на организацията на преподаването на славистичните дисциплини, нямаше възможност да бъдат показани други прояви на петербургските слависти, преди всичко научните (вж. повече за научната дейност на преподавателите в катедрата у Котова 2003, 2007, и по-специално за българистите у Иванова 2009).

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин, Иванова 1974:** Андрейчин, Л., Иванова, К. Проф. д-р Юрий Сергеевич Маслов на шейсет години. // *Български език*, 1974, кн. 6, 487 – 491.
- Василева 2010:** Василева, О. В. Българистиката в Санкт-Петербургския държавен университет. // *Информационен бюлетин. Централна библиотека на БАН*. Брой 10 (44), година IV, октомври 2010 <<http://cl.bas.bg/centralna-biblioteka-1/byuletin-na-cb-na-ban/broi-10-44-godina-iv-oktomvri-2010>>.
- Иванова 2009:** Иванова, Е. Ю. Болгаристика в Санкт-Петербургском университете. // *Болгарская русистика*, 2009, кн. 1 – 2, 85 – 98.
- Иванова 2010:** Иванова, Е. Ю. Приносът на петербургските българисти в създаването на учебната литература по българска филология. // *Информационен бюлетин. Централна библиотека на БАН*. Брой 10 (44),

година IV, октомври 2010 <<http://cl. bas. bg/za-centralna-biblioteka-1/byuletin-na-cb-na-ban/broi-10-44-godina-iv-oktomvri-2010>>.

Иванова 2009: Иванова, К. Българистичните изследвания на Ю. С. Маслов. // *Български език*, 2009, кн. 4, 56 – 57.

Котова 2003: Котова, М. Ю. Богемистика в Санкт-Петербургском государственном университете в конце XX – начале XXI века. // *Bohemistyka*, 2003, № 2, 187 – 192, https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/9688/1/17_187-192.pdf

Котова 2007: Котова, М. Ю. Перспективы учебных программ по славянской филологии в СПбГУ. // *VIII Славистические чтения: Славянская филология в современной системе университетского образования*. СПб.: СПбГУ, 2007, 34 – 46.

Метафора вертикали 2005: *Метафора вертикали. Исследования последних лет*: Сборник, посвященный 75-летию юбилею В. Д. Андреева. СПб., 2005. Вступительные статьи Н. К. Жаковой, А. Бучкова, Д. Крыстева.

Шанова 2005: Шанова, З. К. Державински четения в Санкт Петербург. // *Българистика / Bulgarica*, 2005, кн. 11, 55 – 58.

Шанова 2010: Шанова, З. К. 175 години Катедра по славянски филологии в Санктпетербургския университет. // *Българистика / Bulgarica*, 2010, кн. 21, 59 – 63.